

В.В. ДЖУНЬ., А.І.КОВАЛЕНКО.

ПРИНЦИП ГІДНОСТІ ОСОБИ В СПОРТИВНІЙ ДЕОНТОЛОГІЇ.

В статті здійснюється спроба витлумачення принципу гідності особи як принципу спортивної деонтології.

В статье осуществляется попытка истолкования принципа автономии личности как принципа спортивной деонтологии.

An attempt to interpret a principle of dignity of a personality as of the principle of Sport Deontology is made in this article.

Вважаємо за доцільне позбутися потреби характеризувати щоразу, при викладі змісту ~~цього~~ принципу спортивної деонтології, саму спортивну деонтологію, оскільки це вже було зроблено раніше [1]. Подібне можна стверджувати й стосовно змісту вже розглянутих принципів [2].

Підсумковуючи минулого разу аналіз принципу автономії особи в спортивній деонтології, ми, ~~осереджуючись~~ на „Кодекс спортивної етики” прийшли до висновку, що „одним із важливих виховних завдань спорту є розвиток самостійності дитини чи молодій людини, формування навичок керівництва власним життям” [3].

Зрозуміло також, що зміст і межі застосування кожного з принципів спортивної деонтології ~~визначаються~~ наявністю інших її принципів чи конкретного їх „набору” в житті молодій людини, спортсмена.

Гармонійність особи якраз і визначається одночасною наявністю в її житті, яко регулятивів, ~~всіх~~ принципів спортивної деонтології, а не лише їх частини. Для нас є важливим ствердити, що ~~здоровий~~ спосіб життя неможливий без гармонійності особи. Так ми переходимо до розгляду ~~вступного~~ принципу - гідності особи. Здоровий спосіб життя, таким чином, органічно потребує ~~втілення~~ і цього принципу.

Поняття людської гідності нині усе частіше зустрічається в текстах і документах, які ~~стосуються~~ етичних і правових проблем сучасного спорту. На наш погляд, однією із підстав цього є ~~та~~ обставина, що нинішній спорт у своїх розвинених формах (так званий спорт вищих досягнень або ~~змагання~~ високого класу) усе частіше і все інтенсивніше має справу із межовими, граничними ~~спробами~~ індивідуального фізичного розвитку людини. В умовах сучасної переважно маніпуляційної ~~ментальності~~, основаної на модифікації дійсності для досягнення якоїсь користі, виникає небезпека ~~перетворення~~ головної мети спорту у довільну маніпуляцію людським тілом. Зокрема йдеться про ~~зухвалу~~ мрію людини взяти у свої руки власну еволюцію з метою не лише збереження роду, а й з ~~метою~~ його зміни і поліпшення за власним проектом: трансгенну мутацію. Відповідно до ~~передбачень~~ учених, уже на Олімпіаді 2012 року ~~можуть~~ змагатися трансгенні атлети, фактично, ~~мутанти~~. Тобто у сфері спорту матимемо маніпуляцію людини людиною. Аби цьому запобігти, нам ~~слід~~ зрозуміти, що людина є чимось більшим, ніж біологічна істота, якою можна просто ~~маніпулювати~~. Цьому і повинен слугувати деонтологічний принцип гідності особи.

Відповідь на питання, ким є людина, у чому полягає сенс її життя, є умовою відповіді на ~~питання~~, що належить робити, а чого робити не можна. Ця відповідь має нормативний, а отже, ~~етичний~~ характер. Тому існує тісний зв'язок між антропологією (наукою про людину), аксіологією ~~(наукою~~ про вартості, особливо вартості моральні) і спортом. А тому можна стверджувати, що ~~класифікація~~, вибір, оцінка і реалізація спортивної етики залежать від того, яку концепцію людини, ~~тобто~~ яку філософію людини сповідує тренер і інші працівники сфери спорту, а також за яку ієрархію ~~чи~~ систему вартостей вони виступають.

Підставою моральних рішень, пов'язаних із тренерською діяльністю, є гідність людської ~~особи~~. Принцип гідності людської особи тісно пов'язаний із принципом автономії особи, але має ~~більший~~ обсяг, *охоплює істотно більше коло ситуацій*, перш за все таких, коли людина сама не ~~може~~ виразити свою волю. Людська гідність властива і тим, хто знаходиться в стані самого тяжкого ~~фізичного~~ чи психічного розладу і в принципі не здатні до автономної діяльності. Гідність людини ~~сягає~~ тієї глибини, коли ще навіть доцільніше буває говорити не про особу чи людину чи індивіда, а ~~про~~ людську істоту. Саме до цього принципу, як правило, апелюємо, обґрунтовуючи заборону на

експериментування з ембріонами людини, яку б “шляхетну” мету ці експерименти не ставили, тобто тоді, коли ще немає основи говорити не лише про автономну особу, а й про порушення прав будь-якої конкретної людини. Наша моральна свідомість не сприймає спроб виведення якоїсь породи людей, мутантів, як це роблять у сільському господарстві, розводячи худобу, бо це принижує гідність людини.

Гідність людської особи – це фундаментальна вартість. Це означає, що людина є добром найвищої якості, гідною пошани з огляду на неї саму, на її власне внутрішнє достоїнство і величність. Тому гідність людини не є наслідком надання їй цієї риси соціальними чинниками чи власною активністю, як вважають деякі етичні течії. Людина просто “є” фундаментальною моральною вартістю як у своїх ембріональних початках, так і на порозі завершення свого розвитку. Ця особова моральна вартість людини є нормативною підставою, яка узасаднює обов’язок шанування підставових прав людської особи.

Ідея гідності є певною священною характеристикою людини. Колись вона і виражалася поняттям “святості”. Людина – це “свята річ”, homo res sacra, і як така вимагає особливого пошанування. Зокрема у спорті повинна бути визнаною велич, святість і недоторкальність особи, оскільки існує загроза втрати цього почуття і тенденція до “десакралізації” особи і пов’язаної з нею “деперсоналізації” спорту.

Ідея гідності – досить таємнича і не має жодних причин. Однак вона досить глибоко вкорінена у нашій моральній свідомості і в період сумнівів лише вона протистоїть повному падінню: у людини зберігається якась певність.

Персоналістична етика виходить з того, що гідність особи має два аспекти – онтологічний і етичний. Значення гідності як етичної форми – вторинне, похідне. Важливішим є те, що гідність є онтологічним фактом і підставою етичної гідності. У біблійній історії кожна особа є гідною, оскільки вона є образом Божим. У цьому, згідно з персоналізмом, гідність набуває онтологічної реальності, є записаною у самій природі людини. Особу належить приймати як гідну, оскільки вона бере участь в Абсолюті і отримує своє буття від нього. Беручи участь у природі Божій, особа забезпечує собі свою гідність. Отже, гідність особи не впливає з її можливостей чи якостей. Особа є гідною навіть тоді, коли втратила усі якості. Навіть божевільні і хворі мають людську гідність. Саме завдяки людській гідності ми можемо проводити різницю між людиною і твариною, але не між людьми.

Оскільки християнська ідея гідності особи, як і саме християнство, не посідають в нашій свідомості такого місця, як колись, здійснюються спроби віднайти інші критерії гідності особи. У ХХ ст. нацистська ідеологія стверджувала, що критерієм гідності є раса, отже деякі раси не мають гідності і їх можна знищувати. Марксистська ідеологія стверджувала, що критерієм гідності є клас, а тому деякі класи можна знищувати. Згідно з такими критеріями можна узаконити вбивства, концтабори, ГУЛаги і т. д.

Нині продовжуються пошуки критерію гідності. Сьогодні ним стає здоров’я. А як бути з неповносправними, хворими людьми? Хіба вони уже не мають повної гідності? Англійський дослідник Пітер Сінгер твердить, що неповносправні діти – не люди і не особи, а тому їх можна вбити [4, 179]. Сінгер просто відверто і до кінця виразив думку, притаманну сьогодні багатьом, але які бояться так голосно її виразити. Коли постає питання, чи повинна появитися на світ дитина, хвора на гемофілію чи хворобу Дауна, знайдеться багато таких, хто вважає за краще аби вона не появилася. Сінгер іде далі, вважаючи, що надання переваги людині перед твариною, тобто визнання онтологічної гідності людини, є расизмом щодо тварин [5, 107]. Мабуть завжди будуть знаходитися ідеології, які будуть пропонувати свої критерії гідності і тим самим знаходити групи людей, які такої гідності не мають. Це надзвичайно небезпечна тенденція, якій усіяко слід протистояти.

Як уже вказувалося, слід розрізнити онтологічний і етичний або екзистенційний виміри гідності. “В екзистенційній сфері ми можемо говорити про втрату чи набуття гідності, про більшу чи меншу гідність, про різні ступені гідності, чого не скажеш про фундаментальну онтологічну гідність людської істоти” – зазначає український дослідник проблеми Дам’ян Федорика [6, 131-132].

У сфері спорту важливо враховувати обидва виміри людської гідності, оскільки сьогодні спорт не лише, як це впливає зі Спортивної Хартії Європи (1992), прагне охопити кожного індивіда (параграф 1 Хартії), що не завжди є свідомі своїх прав, автономні особи, здатні виразити свою волю, а й поширити свій вплив на будь-яку генетичну чи якусь іншу селекцію “обдарованих” людей. Наявність у людини онтологічної гідності накладає, перш за все, табу на подібну діяльність. Це негативна, заборонна функція принципу гідності. Позитивна ж його функція якраз і полягає у поширенні сфери спорту на кожного індивіда, незалежно від міри його обдарованості, включаючи індивідів з фізичними і розумовими вадами. З принципу гідності випливає, що не може бути

дискримінації в спорті “за ознакою статі, раси, кольору шкіри, мови, віросповідання, за політичними чи іншими переконаннями, національному чи соціальному походженню, майновому стану”(параграф 4, пункт 1 Хартії (1992)). А пункт 2 того ж параграфу Хартії (1992) вимагає “здійснити заходи, які б забезпечили можливості для занять спортом усім громадянам і там, де необхідно, створити умови для талантів і осіб з фізичними вадами чи інвалідністю” [7].

В екзистенційній сфері, відповідно до різних модальностей людського буття, розрізняється гідність особиста . статева, громадянська, національна, професійна і т.д. Саме в цій сфері ми можемо говорити про втрату чи набуття спортивної гідності, яка знаходить свій вияв у таких чеснотах, як відповідальність до себе і інших, відповідальність, благородство, скромність, критичність тощо. Умовою формування і потвердження такої гідності є потреба у повазі з боку товаришів, тренера, спільноти.

Співвідносним з гідністю моральним феноменом виступає честь. Хоча в багатьох відношеннях гідність і честь близькі за своїм змістом, все ж між ними існує і певна відмінність. Якщо говорити про гідність людини походить із принципу рівності людей у моральному відношенні. то в понятті честі, навпаки, оцінка диференціюється, що знаходить своє відображення у репутації людини. Честь вимагає від людини підтримувати власну репутацію або репутацію спільноти, до якої людина належить, тобто вимагає від людини такого способу життя і поведінки, які б не принижували гідності спорту. Тут беруться до уваги лише особисті заслуги людини, в першу чергу її ставлення до своєї діяльності, а також міра її людяності. Честь може вироджуватися в самолюбівання, нерозумність, лестощі, у прагнення завоювати репутацію шляхом рабського загравання перед суперником. Щоб цього не ставалося, необхідне моральне формування, яке здійснюється шляхом виховання та розвитку моральної свідомості. Без сумніву, особлива роль у процесі такого формування належить тренерові, його моральному авторитетові і вихованості. Кодекс спортивної етики у пункті 12. 1 вимагає від тренера “подавати хороший приклад своєю поведінкою для того, щоб діти і молодь наслідували їх, а також ні в якому разі не заохочувати і особисто не проявляти і не сприяти іншим несправедливу гру, застосовуючи відповідне покарання у випадку поганої поведінки” [8].

Тренер, як і спортсмен, як правило, знаходяться в певних організаційних структурах (команда, клуб, асоціація тощо), отже постає питання про спільнотний вимір честі (честь клубу, команди, країни тощо). Тут варто зазначити, що інституції самі по собі не є суб'єктами морального діяння. Правдиво відповідальними є лише особи. Межа між добром і злом проходить через серце людини, а не через систему.

Отже, команда, ширше – спільнота, мусять будуватися так, аби не губилася особиста відповідальність кожного. Важливою є наявність такої атмосфери, коли народжується діалог, а на його основі і *співвідповідальність*.

ЛІТЕРАТУРА

1. В.В. Джунь, А.І. Коваленко. Загальна характеристика спортивної деонтології // Здоровий спосіб життя: Збірник наукових статей. Випуск 6. – Львів, 2005. – С.21-23.
2. В.В.Джунь.,А.І.Коваленко. Принцип правдивості в спортивній деонтології// Здоровий спосіб життя: Збірник наукових статей. Випуск 7. – Львів, 2005.-С.29-32.
3. В.В.Джунь.,А.І.Коваленко. Принцип автономії особи в спортивній деонтології// Здоровий спосіб життя: Збірник наукових статей. Випуск 8. –Львів, 2005.-С.22-25.
4. Singer P. Praktische Ethik– Stuttgart– 1984.
5. Там само.
6. Федорика Д. Онтологічний та екзистенційний виміри людської гідності. У: Досвід людської особи. Л.– 2000.
7. Спортивна Хартія Європи. [http:// culture.coe.fr](http://culture.coe.fr)
8. Кодекс спортивної етики. <http://culture.coe.fr>

О.М.ЖДАНОВА, У.С.ШЕВЦІВ

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МОДИФІКОВАНОЇ ШЕЙПІНГ-ПРОГРАМИ ДЛЯ СТАРШОКЛАСНИЦЬ НА ШКІЛЬНИХ УРОКАХ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Робота присвячена проблемі запровадження нетрадиційних урочних форм роботи зі школярами (шейпінгу) та підвищенню мотивації до систематичного відвідування шкільних уроків фізичної культури дівчатами – старшокласницями. Цей вид оздоровчого тренування спрямований на зміцнення здоров'я та корекцію фігури

БІБЛІОТЕКА
Львівського державного
інституту фізичної
культури